నడక

స్వామి

అది ఎల్లమ్మకట్ట. పైపైకి పోకుండా కింద కిందనే శాఖోప శాఖలుగా విస్తరించిన ఆ వేపచెట్టు కింద, ఆ ఉదయం బస్సు కోసం ఎదురుచూస్తూ నిలబడినాడు మల్లయ్య. నలుగురైదుగురు ముసలివాళ్లు కట్టమీద చేరి చల్లగా తీరుబడిగా అప్పుడే మాటలు మొదలుపెట్టినారు.

పశువులు మేపుకోసం కొండదారి పట్టినాయి. చెట్ల కిందా, సగంసగం పడిపోయిన మట్టిగోడల కిందా, పొడవాటి నీడలు నిశ్శబ్దంగా పరుచుకున్నాయి. పొద్దున ముద్ద తిని ఎంగిలి కంచాలు చల్లిన ఇళ్ల ముందరి సందుల్లో కావుకావుమని అరుస్తూ కాకులు గెంతుతున్నాయి. చెట్టు మీద నుంచి వీచే వేపపూత పరిమళం, పరిసరాల్ని మత్తుగా ముంచెత్తుతూ వుంది. ఆ వాతావరణం అంతా మనసుకు ఏదో నిశ్చింతను కలుగజేసే విధంగా వున్నా, మల్లయ్య మాత్రం స్థిమితంగా లేడు.

'పేటకు పోవల్లా? వద్దా?' అంటూ అతని మనసు ఇంకా అటూఇటూ ఊగుతూనే ఉంది. అతని చెవుల్లో ముసలి తండ్రి కేకలు గింగురుమన్నాయి.

"వారానికి మూడుసార్లు పేటకు పోకపోతేనేమీ? నీ అబ్బగంటూ తాతగంటూ పూడ్చుకుండావా పేటలో?"

అన్నం తినకుండా మూడురోజులు ఉండగలడు కానీ, పేట ముఖం చూడకుండా రెండురోజులు ఉండలేడు మల్లయ్య.

ఆ పల్లెలోని నిశ్శబ్దాన్నీ, ప్రశాంతతనీ దడదడలాడిస్తూ వచ్చింది ప్రైవేటు బస్సు. బస్సు రాగానే మల్లయ్య మెదడును కుమ్మరిపురుగు తొలవడం మొదలుపెట్టింది.

పేటకు పోయి-

మ్యాట్నీ చూసొస్తే?

దుర్గా హోటల్లో దోశ తినొస్తే?

మట్కా నెంబరు కట్టొస్తే?

క్వార్టరు మందు కొడితే?

ఎందుకు బాగుండదూ!

చల్‌చల్ గుర్రం చలాకి గుర్రం

మనసు వద్దంటుందా?

గుర్రానికి కళ్లెం లేదు.

కానీ, అతని జేబుల్లో చాలినన్ని డబ్బుల్లేవు. డబ్బులోనే సుఖమంతా దట్టించబడి ఉంది. అప్పు చేసి పప్పు కూడు తినరా ఓ నరుడా!

ఒకప్పుడు-

ఆ పల్లె నుంచి పట్నానికి పదిమైళ్ల దూరం.

బస్సు వచ్చింతరువాత,

ఆ పల్లె నుంచీ పట్నానికి అరగంట మాత్రమే దూరం.

దూరం కాలంలోకి కుదించుకుపోయింది.

కాలానికి ఒక మెరుపు వేగం వచ్చింది.

దూరాన్ని కాలం కొలుస్తుంది.

డబ్బు మనిషిని కొలుస్తుంది.

మనిషీ....?

కొలవబడతాడు, అంతే!

నాగరికతా వ్యామోహాల వెనుక ఈడ్చుకుపోబడతాడు, అంతే!

ఇక్కడ ఎవరి తప్పు ఏంలేదు.

మ్యాట్నీలు చూడమని థియేటర్లు బతిమాలవు.

మట్కా ఆడమని కంపెనీలు అడుక్కోవు.

బ్రాందీ తాగమని ఎవరూ గొంతు మీద కూర్చోరు.

ప్రజాస్వామ్యంలో బలవంతాలుండవు.

విషాన్ని వాడుక చెయ్యడమే వ్యాపారం కిటుకు.

మనిషి ప్రాథమికంగా ఇంద్రియ లంపటుడు.

నేటి సౌకర్యాలే రేపటి అవసరాలు.

ఒసే లచ్చుమూ! పొద్దున్నే కాఫీ లేకపోతే నాకు తలనొప్పి!

వదినా! వారానికొక సినిమా అయినా చూడక పోతే నాకు దిక్కు తెలీదు.

మూన్నాళ్లకొకసారి మందుకొట్టి మటన్ బిర్యానీ తినకపోతే ఈ బతుకెందుకు థూ!

ఉప్పులేని పప్పులాగా తయారైన బతుకులో, మట్కా నెంబరే మనిషి భవిష్యత్తు.

ఎక్కు ఎక్కు బస్సు ఎక్కు!

చెయ్యి చెయ్యి అప్పు చెయ్యి!

పుల్లన్న మా తోటలోకి నీళ్లు కట్టేదానికి రాలేదు, ఏడీ?

ఇప్పుడే బస్సెక్కి పాయెనే!

తిమ్మన్న మా చేనులోకి గుంటక పాసేదానికి రాలేదు. ఏడీ?

ఇప్పుడే బస్సెక్కి పాయెనే!

మునుపటి కాలం మాదిరి పనికి వంగరు కూలోళ్లు.

వ్యవసాయమంటే ఉరి పెట్టుకున్నట్లే రైతులకు.

బస్సు నుంచి దిగేవాళ్లలో చాలామంది క్రితం రాత్రి పేటలోనే ఉండి వచ్చినవాళ్లు. వాళ్లు ఎక్కువ మంది లేరు. ఆ ప్రయాణీకులు దిగిపోకముందే వాళ్లను ఒరుసుకుంటూ ఎక్కేవాళ్లు మాత్రం రెండు బస్సులకు సరిపడేంత మంది ఉన్నారు. "ముందు వాళ్లను దిగ నియ్యండయ్యా!" అని కండక్టరు ఒక వార నిలిచి చిల్లర లిస్తూ మొత్తుకుంటున్నాడు. డ్రైవరు రంకెలేస్తున్నా కొందరు అడ్డపంచలు పైకి ఎగగట్టి డ్రైవరు డోరునుంచి లోనికి దూరుతున్నారు. బస్సుపైకి ఎగబాకి కిటికీల్లోంచి టవళ్లు సీట్ల పైకి విసురుతున్నారు.

"అయ్యో, చిన్నపాప! ఊపిరాడదు.'

'ముసిల్దాన్ని తొక్కేస్తున్నార్రా.'

'ఈ మొగోల్లకు కండ్లు కనపడవు.'

ఎవరి సుఖం వాళ్లది. ఎవరి స్వార్థం వాళ్లది.

స్త్రీలు, పసిపిల్లలూ, వృద్ధుల జోలికి పోకూడదనే యుద్ధన్యాయాన్ని అతిక్రమించిన ఆధునిక యుగపు గుంపు స్వార్థం ఆ పల్లెలోకి చొరబడింది బస్సు వల్లనే!

మల్లయ్య ఆలోచనల్ల నుంచి తెప్పరిల్లి తనను తాను చూసుకొనేటప్పటికి బస్సులో ఉన్నాడు. అతనికి సీటు దొరకలేదు. పైన కమ్మీని పట్టుకొని నిలబడినాడు.

శుభమా అని పొద్దున లేవగానే భార్య చెంపను ఛెళ్లుమనిపించి, నాలుగు పిడిగుద్దులు గుద్ది వచ్చినాడు మల్లయ్య! ఆ స్పర్శ చురుక్కుమంటూ అతని చేతికింకా వేలాడుతూనే ఉన్నట్టుంది. అతనికి భార్య మీద చికాగ్గా ఉంది. తండ్రి మీద కోపంగా ఉంది. 'ఇంత బతుకూ బతికీ,' ఈ ఆలోచనే అతని బుర్రలో సుడులు తిరుగు తూంది. అంతటిక్రితం ఇంట్లో జరిగిన విషయమే అతని బుర్రలోని ప్రతి ఆలోచననూ నడుపుతూ వస్తూంది.

దినమూ అయిదు గంటలకల్లా నిద్రలేచే మల్లయ్య ఆ దినం ఏడుగంటలు కావస్తున్నా దుప్పటి తీయలేదు. అతనికి మెలకువగానే ఉంది. కానీ దుప్పటి తీసి ప్రపంచంలోకి అడుగు పెట్టాలంటే ఏదో నిరుత్సా హంగా ఉంది. ఏదో విచారంగా ఉంది. ఏదో పోగొట్టుకో బోతున్నట్టుంది. ఆ రాత్రి పండుకోబోయే ముందు తండ్రి చెప్పిన మాట అతని మనసులో ముల్లై గుచ్చు కొంటూంది.

"రేపు చంద్రాయుడి తోటలోకి నువ్వు కూడా కూలికి వస్తానని చెప్పినాను."

"నేనా? కూలికా?? ఇంత బతుకూ బతికి..." అని రోషంతో మండిపోయినాడు మల్లయ్య. అంతవరకూ మల్లయ్య ఒకరి కింద కూలిపని చేసి ఎరగడు. ఉన్న పది ఎకరాల్లోనే సేద్యం చేసుకుంటూ కడుపు కాల కుండా బతికినోడు. ముగ్గురు నలుగురు పై మను షులు వచ్చినా వారికి అన్నం పెట్టగల స్తోమత గల వాడు. కానీ, ఇప్పుడా పరిస్థితి లేదు. ఆర్థికంగా చితికి పోయినాడు. పొయ్యిలో పిల్లి లేవడమే కష్టంగా ఉంది. ఈ దుస్థితికి వానలు రాకుండా, పంటలు పండకుండా ఎగబెట్టడం ఒక కారణమే కావచ్చు. కానీ అది కొత్త సమస్య కాదు. ధరలు ఆకాశానికి అంటడం కూడా ఒక కారణమే కావచ్చు. కానీ అది కూడా కొత్త సమస్య కాదు. కొత్త కారణాలూ, కొత్త పరిస్థితులూ ఏవైతేనేం? కూలికి పోతే తప్ప సంసారం జరగని అవస్థ వచ్చింది మల్లయ్యకు.

మల్లయ్య ముసలి తల్లి మొదట కూలికి పోవడం మొదలుపెట్టింది. ఒక వారం తరువాత ఆమె తన కోడల్ని కూడా వెంటబెట్టుకు పోసాగింది. ప్రస్తుతం ముస లామె కూలిపని చేతకాదని మనుషుల్ని చూపెట్టు కుంటూ ఇంటి దగ్గరే ఉంటుంది. మల్లయ్య ముసలి

తండ్రి కూడా కూలికి పోవడం మొదలుపెట్టి నెల దినాలు దాటింది. ఈ నెలరోజులనుంచీ అతను కొడుకు మీద పడి చెవిలో ఇల్లు కట్టుకుని పోరుతున్నాడు.

"పెండ్లయింది. ముగ్గురు పిల్లోల్ల తండ్రి వైనావు. ఇంకా ఎప్పుడురా, నీకు సంసారం బాధ్యతలు తెలిసొచ్చేది? వానలు లేవు. పంటలు పండవు. కూలికి పోతే తప్ప సంసారం జరగదు. నేను కూలికి పోనని బిగదీసుకుంటే కడుపులోకి అన్నమెట్ల నాయనా."

ఇంట్లో వాళ్లు కూలికి పోయి ఇల్లు జరుపుతుంటే మల్లయ్య తప్పించుకుని తిరుగుతున్నాడు.

"ఏమన్నా? మా వదిన కూలికి పోతూ ఉన్నట్లుందే?" అని ఎవరైనా అడిగితే ఎంతో అవమానపడతాడు. కానీ, అదేమీ ముఖంలో కన్పించనివ్వకుండా,

"అదొక తిక్కది. చెప్తే వినదు. ఇంటి దగ్గర గోళ్లు గిల్లుకుంటూ కూర్చుంటే ఏమొస్తుంది? కూలికి పోతే పొద్దు అయినా పోతుంది కదా అంటుంది," అని తేలిగ్గా నవ్వేస్తాడు.

"ఏరా? ఈ ముసలి ముప్పన మీ నాయన కూలికి పోయేది మొదలుపెట్టినాడు?" అని ఎవరన్నా అడిగితే, "ఆయన ఒక బొబ్బాచారం మనిషి. ఈ వయసులో నీకెందుకు నాయనా, ఇంత కష్టము. ఇంట్లో పెట్టింది తిని హాయిగా ఒక మూల కూర్చో అంటే నా మాట వినడు," అని తండ్రి మీద ఎంతో చిరాకు ప్రదర్శిస్తూ ఉంటాడు.

"ఏం పాపా? అక్కమ్మా! ఈ పొద్దు నీ మొగుడు ముసుగు తియ్యడా?" అని ముసలి తండ్రి తన కోడలి ద్వారా రెండు మూడుసార్లు హెచ్చరిక చెయ్యడంతో ముసుగు తియ్యక తప్పలేదు మల్లయ్యకు. బైటికి పోయొచ్చి కాళ్లూ మొగమూ కడిగినాడు. ముద్ద తిని లేచినాడు. అప్పటికే ముద్ద తిన్న ఆ ముసలి తండ్రి వక్కాకు నములుతూ ఇంకా ఇంటిబైట అరుగు మీదే తిష్ట వేసుకుని కూర్చున్నాడు.

'ఈ పొద్దు నన్ను కూలికి ఎల్లబారిచ్చిగానీ కదిలేటట్లు లేడు ఈయన,' అనుకుని, ఇంత బతుకూ బతికి... అని లోలోపలే ఉడుక్కున్నాడు మల్లయ్య.

భార్య దగ్గరికి పోయి, "ఏమైనా దుడ్లున్నాయా?" అని గుసగుసగా అడిగినాడు.

"ఎందుకు?" అక్కమ్మ ఏదో ఇరకాటంలో పడినట్లుగా ముఖం పెట్టింది. ఇలా ఎన్నిసార్లని తాను తన పెనిమిటికి డబ్బులిస్తూ ఉండాలో ఆమెకి అర్థంగాని సమస్య అయింది.

"ఎందుకైతే నీకెందుకు? నోరు మూసుకుని ఇచ్చేది నేర్చుకో."

అక్కమ్మ నిశ్శబ్దంగా పోయి ట్రంకుపెట్టె అడుగు నుంచి పది రూపాయల నోటు తీసి ఇచ్చింది.

"ఇంతేనా? నిన్న వారం కూలిదుడ్లు ఏం చేస్తివి?" అని అడిగినాడు గుడ్లురిమి.

"మామకిస్తి," అక్కమ్మ చెంప ఛెళ్లుమనింది. ఆమె తన చెంపలపై నుంచీ కన్నీళ్లు దొర్లిపోతుంటే-

"పెండ్లాం దుడ్లు పీక్కొని పెండ్లాన్ని కొట్టేది కాదు, మగతనం! కూలికి రా! నాతో పాటు కష్టం చెయ్యి. ఈ సంసారాన్ని సాకు. అప్పుడు కొట్టు ఒప్పుకుంటాను. అంతేగానీ..." అని మాట్లాడబోయింది.

ఆమె కూలి మాట ఎత్తగానే జుట్టు పట్టుకుని వంచి నాలుగు పిడిగుద్దులు గుద్దినాడు, "నువ్వు నాకు చెప్పేదానివా లంజా!" అంటూ.

లోపల కోడలి ఏడ్పు విన్పించి అరుగు మీద కూర్చున్న ముసలయ్య మెల్లగా లేచినాడు. అంగీ తొడుక్కుంటూ బైటికి వస్తున్న కొడుకును, "యాటికి నాయనా ఎల్లబారినావు," అని మెల్లగా అడిగినాడు. ఆ గొంతులో, నువ్వు ఎక్కడికి ఎల్లబారినావో నాకు తెలుసులే- అన్న వ్యంగ్యం ఉంది.

తండ్రి ఈ పక్కన ఉంటే ఆ పక్కకు ముఖం తిప్పుకుని, "పేటకు," అని జవాబిచ్చినాడు మల్లయ్య.

"ఏం? ఆ పేటకు పోకపోతే ప్రాణముండదా? సచ్చిపోతావా? కూలికి పొమ్మంటే పోయేదిలే! పోనీ ఇంట్లోనైనా ఊరికే తిని కూర్చుంటావా- అంటే అదీలే! ఇంట్లో ఆడోల్లూ ముసలోల్లూ కూలికిపోయి సంసారం నడుపుతుంటే, నువ్వేమో పేటకు పోయేదీ, తినేదీ, తాగేదీ, అప్పులు చేసేదీ! ఆ అప్పులోల్లు వచ్చి మామీద పడేది. మేం సంసారం జరుపుదుమా? లేక నువ్వు చేసిండే అప్పులు కడుదుమా?"

"అప్పులా? ఏదీ! ఎవని దగ్గర అప్పు చేసినానో పలికీ!" అన్నాడు మల్లయ్య.

ముసలయ్య గొంతు మరింత తీవ్రంగా మారిపోయింది. "ఎంతమందితో పలికియ్యల్ల, చెప్పు. ఆ మనుగల్ల ఒన్నూరు స్వామికి నువ్వు మూడునూర్లు బాకీలేవా? ఆ దొడగట్ట శ్రీనివాసులుకు నువ్వు అయిదునూర్లు బాకీ లేవా? ఇంకా ఎంతమందితో పలికించల్ల, చెప్పు!"

మల్లయ్య వెంటనే ఒక అడుగు వెనక్కి వేసినాడు. "సంసారం అన్న తరువాత అప్పులు అవుతాయి మల్ల," అని గొణిగినట్లుగా అన్నాడు.

"ఏందీ? ఈసారి అను," ముసలయ్య గొంతు కర్కశంగా మారిపోయింది. "సంసారం కోసం అప్పులు చేసినావా!? ఎన్నడైనా ఇంట్లోకి బియ్యం తెచ్చేసినావా? ఇన్ని బేడలు తెచ్చినావా? ఉప్పు మిరపకాయ తెచ్చేసి నావా? ఇదిగో పట్టు- అని నీ చేత్తో ఏ అవసరానికైనా ఒక పది రూపాయలు ఇచ్చినావా, చెప్పు! నీ గుండె మీద చెయ్యేసుకుని చెప్పు. ఊరంతా అప్పులు చేసేదీ, ఆ పేటకు బస్సెక్కిపోయి జల్సా చేసొచ్చేదీ! కూలికి పోవ ల్లంటే మళ్లీ ఇతగానికి రోషం!"

మల్లయ్యకు నిజంగానే మళ్లీ రోషం పొంగు కొచ్చింది. ఇంత బతుకూ బతికి... అని పండ్లు నూరు కున్నాడు. అట్లా అనుకోడం వెనక మల్లయ్యకు ఒక అహంకారం ఉంది. అతడీ మధ్య తన ఊరి రాజ కీయాల్లో బాగా తలదూరుస్తున్నాడు. గ్రామ సర్పంచ్ వెంకటనాయుడితో ఢీ అంటే ఢీ అనేటట్లున్నాడు. అందుకు మల్లయ్యకు అతని కులం గుంపు అండగా ఉంది.

ఆ ఊళ్లో బోయోల్లకూ, కమ్మోల్లకు మధ్య వైరం ఈనాటిది కాదు. ఇరవై ఏండ్ల క్రితం నాటిది. అప్పుడు మల్లయ్యకు పదేండ్లు కూడా లేవు. తన కులం మనిషి ఒకడు కమ్మోల్ల కుక్కను రాయితో కొడితే అప్పటి నుంచీ తగవు మొదలయ్యిందన్న విషయం అతనికి తెలుసు. ఆ తగవు అంతటితో ఆగిపోలేదు. అందరికీ మంచోడు అనంతయ్య అన్నట్లుండే వెంకటనాయుడు సమయం రాగానే తన కులం వైపే చేరిపోయినాడు. బోయోల్ల మీద కంటు కట్టినాడు. ఎరువులూ, సబ్సిడీ విత్తనాలూ మొదలైన ప్రభుత్వ సదుపాయాలేవీ వాళ్ల వరకూ రాకుండా అడ్డం పడుతూ వచ్చినాడు.

రోడ్డు పని కాంట్రాక్టూ, పంచాయితీ బిల్డింగు కాంట్రాక్టూ మొదలైన కంట్రాక్టుల కోసం ప్రయత్నించి, వెంకటనాయుడి పరపతి ముందు భంగపడిన వ్యక్తిగత అనుభవాలు కూడా మల్లయ్యకు ఉన్నాయి.

'వీళ్లు మా బోయోల్లను బతకనియ్యరు. ప్రభుత్వం సొమ్ము తమ అబ్బగంట్లైనట్లు, అంతా తామే తినాలనుకుంటారు. మమ్మల్ని పైకి రానియ్యరు,' అను కుంటూ ఉంటాడు. కానీ, నాయుడిని ఎదుర్కోవ డానికి ఏం చేయాలో మల్లయ్యకు ఎప్పుడూ తెలిసింది కాదు. తన కులం గుంపును ఎలక్షన్లకే కాకుండా ఇతరత్రా ఏ విధంగా ఉపయోగించుకోవచ్చో అతనికి బోధపడింది కాదు. నాయుడికి పూర్తి ప్రతికూలంగా మారలేని అతని నిస్సహాయతే అతన్ని విషంలా కాల్చే స్తూంది. బైటపడే మార్గంలేక అతని కసి, కోపం అతన్నే దహిస్తూ ఉన్నట్లుంది.

మరోవైపు తన వెనక తన కులమోల్లు నిలబడి నారు అన్న స్పృహ అతనికి ఏదో కొత్త బలమిస్తూ వుంది. తన ఊర్లో ఒక గుంపుకు నాయకున్ని అన్న ఆలోచన అతని మెదడుకు మత్తెకిస్తూ ఉంది. సర్పంచు గొడుగు కింద చేరితే తప్ప ఆ ఊర్లో ఉద్యోగాలు చెయ్యలేమను కునే స్కూలు అయ్యవారి మీద, అంగన్‌వాడి టీచరు మీద పిటిషన్ల మీద పిటిషన్లు పెట్టి వాళ్లకు తన ప్రాము ఖ్యతను తెలియజేస్తూ ఉంటాడు. ఆ పిటిషన్ల మీద వేలిముద్రలు వేయడానికి అతని గుంపు ఎప్పుడూ సిద్ధంగా ఉంటుంది.

ఊరి రాజకీయాల్లో ఇంత ప్రముఖుడై పోతున్న తాను కూలికి పోయే స్థాయిలో లేడని ఈ పాత కాలపు ముసలి తండ్రికి ఎట్లా చెప్పేది? ఇంట్లో ఈగల మోతా, బైట పల్లకీల మోత! ఛఛ!! అని తండ్రిని ఈసడించు కున్నాడు మల్లయ్య.

...ఒకవేళ చెప్పినా, కూటికీ కూరాకుకూ రాని రాజ కీయాలు మనకు ఎందుకంటాడు. ఉత్త సత్తెకాలపు మనిషి! జానెడు పొట్ట గురించి రెక్కలు ముక్కలు చేసు కోవడం తప్ప వేరే ప్రపంచం తెలీదు ఈయనకి. కానీ, తాను ఈయన మాదిరి చదువురాని దద్దమ్మకాదు. ఏడవ తరగతి వరకు చదివినవాడు. పెద్ద తరహాగా పేటకు తిరుగుతూ ఆఫీసుల్లోనూ, కోర్టుల్లోనూ వ్యవ హారాలు నడపాల్సిన వాడేగానీ తండ్రి మాదిరి చేతులకు మట్టి పూసుకునేవాడు కాడు. కూలికి వంగేవాడు అసలే కాడు.

మల్లయ్య ఒకసారి తండ్రి వంక బిర్రుగా చూసి నాడు, "నువ్వు తండ్రివని ఇన్నాళ్లూ నీకు గౌరవమిచ్చి నాను. ఈసారికి సరిపోయింది. ఇంకెప్పుడైనా నేను కూలికిపోయే మాట ఎత్తినావంటే చూడు, మర్యాద దక్కదు," అని చూపుడువేలుతో హెచ్చరించి విసవిసా వచ్చేసినాడు.

మల్లయ్య తండ్రికి కొంచెంసేపు నోటి వెంట మాట రాలేదు. తన కొడుకు మల్లయ్యేనా ఇట్ల మాట్లా డేది- అని అతనికేమీ పాలుపోలేదు.

బస్సులేని కాలంలో తమ ఊరు ఎంత ప్రశాంతం గా, అమాయకంగా ఉండేదో, బస్సు వచ్చిన తర్వాత తమ ఊర్లోకి మంచివీ, చెడ్డవీ ఎన్ని మార్పులొచ్చి నాయో ఆ ముసలయ్యకు తెలియని విషయమేమీ కాదు. కానీ కొడుకు ధోరణి చూసిన తర్వాత అతనికి బస్సు వల్ల అన్నీ అనర్థాలే కన్పించేది మొదలు పెట్టినాయి.

"ఊరూరికీ బస్సు- అని గవర్నమెంటోల్లు బస్సు ఏసిరి. అప్పటి నుంచీ చుట్టుకుండె ఈ ఊరికి దరిద్రం.

ఛూ...!" అని కొడుకుపోయే దిక్కుకు ఎంగిలి వూసినాడు ఆ తండ్రి.

ఊరూరికీ బస్సు లేని కాలంలో ఆ పల్లె ఒక చీకటి ద్వీపంలా ఉండేది. మనుషులు నెమ్మదిగా వుండేవారు. తమ ఊరి పెద్ద ఏం చెబితే అది వినేవారూ, చేసేవారూ. కలోగంజో తాగి బతికేవాళ్లు. వెంకట నాయుడు ఇంత అన్నం పెట్టి ఆకూ వక్కపేడూ ఇస్తే కోటలాంటి అతని ఇంటికి సాయంత్రం లోపల సున్నం కొట్టి పోయేవాళ్లు. ఆ పాత సంగతులు తలచుకుని ప్రస్తుతం నాయుడు కుటుంబం వాళ్లే ఆశ్చర్యపోతుం టారు. అప్పుడు మనుషులు జానెడు పొట్ట గురించి తప్ప వేరే ఆలోచించేవాళ్లు కాదు. బుడ్డీదీపం పెట్టే సమయానికి ఏ పొరుగూరి విశేషాలో, ఏ అద్భుత దయ్యాల కథలో చెప్పుకుంటూ నిద్రపోయేవారు. మహా అంటే సంవత్సరాని కొకసారి పంటల కాలంలో రాత్రి బండి కట్టుకుని పేటకు పోయి ఏ లవకుశో, పాండవ వనవాసమో సెకండ్ షో చూసి, మళ్లీ కోడి కూసేట ప్పటికి ఇల్లు చేరేవారు. ఆరోజు పేటలో ఎవరెవరు ఏ విధంగా తమ అజ్ఞానాన్ని, అనాగరికతనీ బైట పెట్టు కున్నారో చెప్పుకుంటూ మళ్లీ సంవత్సరం వరకూ నవ్వు కుంటూనే ఉండేవారు. తక్కువ అవసరాల్తో బతక గలగడం అనాగరికత అయితే అప్పుడు వాళ్లు అనాగ రికులే! వెంకటనాయుడి ఆధిపత్యాన్ని అంగీకరించడమే అప్పటి వారి శాంతి జీవనానికి కారణం అనుకుంటే, అది కూడా నిజమే!

బస్సు కదలబోతుంటే మల్లయ్య ఒకసారి చుట్టూ కలయజూసినాడు. బస్సులో వెనక నిలబడిన అతని కులమోల్లు నలుగురు అతనివైపు చూసి గూఢంగా నవ్వినారు.

బస్సులో జనం రకరకాలుగా ఉన్నారు.

హైస్కూళ్లకు పోయే పిల్లలున్నారు.

కాలేజీకి పోయే పిల్లలున్నారు.

మగపిల్లల్తో పాటు ఆడపిల్లలు కూడా పై చదువు లకు పోతున్నారు.

కూరగాయలు గంపల కేసుకుని పేటలో అమ్ము కోవడానికి పోతున్న చిన్న వ్యాపారులున్నారు.

రెండు మూడు ఎనుగొడ్లని మేపుకుంటూ పాలు పిండి పేటలోని హోటళ్లకు అమ్ముకోబోయే పాల వ్యాపారస్తులున్నారు. ఆ పల్లె నుంచి పేటకు బస్సు సౌకర్యం ఉంది కాబట్టి సరిపోయింది కానీ- లేకపోతే కరువు దెబ్బకు ఆ ఊరు ఊరంతా ఈపాటికి ఖాళీ అయిపోయి ఉండేది.

బస్సులో సర్పంచు చిన్న బావమరిదికి కూడా సీటు దొరకలేదు. అతని ముందు మాదిగ కొల్లమ్మ నిలబడి ఉంది. బస్సు కదిలిన కుదుపులో కొల్లమ్మ వీపు తన ఛాతీకి తాకినప్పుడు బాపనసామికి ఎంతో బాగు న్నట్లే అనిపిస్తూంది. భగ్గుమన్న కోర్కెలో మాదిగ మైల భస్మమైంది.

అన్ని కులాలవాళ్లనీ ఏకంగా కట్టగట్టి భుజం మీద వేసుకుని తన పని తాను చేసుకుంటూ పోతూంది మోటారు యంత్రం! వందల సంవత్సరాల సామాజిక చరిత్రలో పదిమంది సంస్కర్తలు కలిసినా సాధించలేని పనిని ఒక యంత్రం అతితేలిగ్గా చేసేస్తుంది. యంత్రా నికి వ్యాపారంతో తప్ప కులభేదాల్తో నిమిత్తం ఉండదు.

ఊర్లో వెంకటనాయుడి తోట దగ్గర మలుపు తిరిగిపోబోతూ తక్కున ఆగిపోయింది బస్సు. పెళ్లి నడకలు నడుస్తూ వచ్చినారు వెంకటనాయుడి ఇంటి ఆడవాళ్లు.

"లేవండి, లేవండి. ముందు సీటు ఖాళీ చెయ్యండి. నాయుడు వాళ్లు వచ్చినారు," అని ఆదుర్దా గా అరచినాడు బస్సు కండక్టరు.

ముందు సీట్లో కూర్చున్నది ఆడవాళ్లు కాబట్టి, వారి వెనుక కూర్చున్న మగవాళ్లు సీటు ఖాళీ చెయ్యా వలసి వచ్చింది. నాయుడింటి ఆడవాళ్లు బస్సు సీటులో ఆసీనులు కాగానే 'రైట్ రైట్' అనే కేకతో బస్సు కది లింది. నాయుడింటి ఆడవారి దర్బారు చూస్తుంటే మల్లయ్యకు మంటగా ఉంది.

ఈ బస్సు నాయుడిదీ కాదు, నాయుడి అబ్బదీ కాదు. ప్రైవేటు బస్సు. తక్కువ కులమోల్లకు మాత్రం ఛార్జీలు తీసుకోరా? అటువంటప్పుడు నాయుడి కుటుంబం వస్తే మిగతా కులమోల్లు సీటు ఎందుకు ఖాళీ చెయ్యల్ల? అని రోషపడిపోయినాడు. ఆ సీటు ఖాళీ చేసింది మల్లయ్య కులం వాళ్లే!

'తనే ఆ సీట్లో ఉండి ఉంటే నాయుడి వాళ్ల కోసం సీటు ఖాళీ చేసేవాడు కాడా? పోలీస్‌స్టేషన్‌లో పలుకుబడి కలిగిన నాయుడికి ఎదురుతిరిగే శక్తి, ధైర్యం తనకుందా?' అని ఆలోచన రాగానే మల్లయ్యకు తన జీవితం మీద రోత పుట్టింది.

'ఛూ... దీనెమ్మ! ఈ బతుకూ ఒక బతుకేనా?' అతని ముఖంలోని కండరాలు అసహ్యంతో కదలా డినాయి.

నాయుడు కుటుంబం వస్తే సీటు చూపించాలని కండక్టరు ఆదుర్దాపడటానికి మరో కారణం కూడా లేకపోలేదు.

మొదట ఆ గ్రామానికి గవర్నమెంటు వారే బస్సు నడిపినారు. అప్పుడు వెంకటనాయుడికి కూడా తన ఊరికి బస్సు పడటం మంచిదే కదా అనిపించింది. కానీ రానురానూ తన ఊరికి బస్సు పడటం తన ప్రయోజనాలకు భంగకరమేగానీ లాభమేమీ లేదని అర్థమైంది.

భూమిలేని పేదలు కూలికోసం తమ గ్రామంలోని రైతుల మీద మాత్రమే ఆధారపడే పరిస్థితి పోయింది. పదీ, ఇరవై కిలోమీటర్లయినా సరే, ఎక్కడ ఎక్కువ కూలి దొరికితే అక్కడికి బస్సెక్కి వెళ్లి వస్తున్నారు కూలీలు. దీనివల్ల ఆ పల్లెలో కూలీలకు డిమాండు ఏర్పడింది. కూలిరేట్లు పెరిగినాయి. మునుపు ఏడవ తరగతి పూర్తిచేసిన పిల్లలు హైస్కూలు చదివే అవకాశం లేదు. తమ చేన్లలోకి, తోటల్లోకి తక్కువ కూలికి పనికి వచ్చే వారు. కానీ ఇప్పుడూ? ఏడవ తరగతి పాసు కాగానే బస్సెక్కిపోయి, హైస్కూళ్లలో చదువుతున్నారు. కాలేజీలకు పోయొస్తున్నారు. బస్సులేని రోజులనాటి మాట... టౌనులో ఉండి, అక్కడ తిండిఖర్చులు, బాడుగ రూము ఖర్చులు భరించే ఆర్థికస్థోమత కలిగిన వెంకటనాయుడు మాత్రమే ఆ గ్రామానికంతా ఎస్.ఎస్.ఎల్.సి. పూర్తిచేసిన మొట్టమొదటి వ్యక్తి, ఏకైక వ్యక్తి అయినాడు. కానీ ఆనాడు అతనికి దక్కిన ప్రత్యేక గౌరవం, డిగ్రీ పూర్తి చేసిన అతని కొడుక్కి దక్కలేదు. బస్సు పుణ్యమా అని డిగ్రీ చదువుకుని, పైగా పోస్ట్ గ్రాడ్యుయేషన్ కూడా చేసిన తక్కువ కులంవాళ్లు ఇప్పటికే తన గ్రామంలో ఇద్దరు ముగ్గురు ఉండటం వెంకటనాయుడికి కంటగింపుగా ఉంది. ఊరికి బస్సు పడిన తరువాత తమ కమ్మకులాలకు ఉండే ఒక్కొక్క ప్రత్యేకతకూ కాలం చెల్లిపోతూ వచ్చింది.

ఊళ్లో తక్కువ కులాల పిల్లవాళ్లు తన ముందే కొత్తకొత్త ఫాషన్లు అనుసరిస్తూ టక్‌అప్‌లు చేసి తిరుగుతుంటే, వెంకటనాయుడికి చిరాకుగా ఉంది. తన ఇంట్లోవాళ్లు జనవరి ఫస్ట్ జరుపుకున్నంత కాలమూ అతనికి ఏదో దర్జాగా అన్పించింది కానీ, ఊర్లో అలగా జనం కూడా ఇళ్ల ముందు అలుక్కుని 'హ్యాపీ న్యూ ఇయర్,' అంటూ ముగ్గులు వేసుకుంటూ ఉంటే అతనికి తన ఊరి సంప్రదాయం చెడిపోతున్నట్లుగా అన్పించింది. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే బస్సు వచ్చింతరువాత అతనికి తన పిడికిట్లోంచి తన ఊరిజనాలు జారిపోతున్నట్లుగా అన్పించింది.

ఇదంతా చూసీ గమనించీ వెంకటనాయుడు ముడుచుకున్న చేతుల్ని విప్పదీసినాడు. గవర్నమెంటు బస్సు మీద దాడి ప్రారంభించినాడు.

తన ఊర్లో ఎవరు ఎక్కడ చెయ్యూపితే అక్కడ బస్సు నిలబెట్టాల్సిందే అన్నాడు. తన ఊరివాళ్లు లగేజీ వేసుకుంటే, చూసీ చూడనట్లు వదిలెయ్యాల్సిందే అన్నాడు. రోజూ మూడు ట్రిప్పులు చాలవు, ఆరు ట్రిప్పులు తిప్పాలని పేచీ పెట్టినాడు. తమ షరతులకు ఒప్పుకుంటే సరి, లేకపోతే బస్సును తిరగనివ్వం అని మొండికేసినాడు. తమ కోసమే తమ సర్పంచు ఆర్టీసీ వాళ్లతో ఈ యుద్ధమంతా చేస్తున్నాడని అనుకున్నారు ప్రజలు.

నాయుడి పోరు భరించలేక ఆర్టీసి వాళ్లు ఆ ఊరికి బస్సు తిప్పడం మానుకున్నారు. అప్పటికిగానీ వెంకటనాయుడి ఎత్తు ప్రజలకు అర్థంకాలేదు.

బస్సు తీసెయ్యగానే ఇతర ఊళ్లకు కూలికి పోయేవారి కాళ్లు విరిచేసినట్లు అయింది. పేటకు పోయి పాలూ, కూరగాయలూ అమ్ముకునే వారి రెక్కలు కత్తిరించినట్లయింది. హైస్కూలు, కాలేజీ చదువులు అటకెక్కినాయి. పేటలో తాగుడూ, మట్కాజూదమూ అలవాటయినవారి బాధ సరేసరి. బోయోల్లంతా ఒక గ్రూపుగా ఏర్పడినారు. వెంకటనాయుడి మనోభీష్టానికి వ్యతిరేకంగా ఒక అర్జీ రాసిచ్చి తమ ఊరికి మళ్లీ ఆర్టీసి బస్సు వేయించినారు.

వెంకటనాయుడికి పరిస్థితి అర్థమైంది. ఈ బస్సును ఊరిలోకి అడుగు పెట్టనివ్వకూడదు. ఇది ఒకసారి అడుగుపెట్టింతరువాత ఆపడం ఎవరి తరమూ కాదు. తన రాజకీయంవల్ల కూడా కాదు. బస్సును ఆపలేనప్పుడు ఏంచేయల్ల? దాన్ని కూడా తన స్వంత లాభంలోకి మార్చుకోవల్ల!

వెంకటనాయుడు అదే పని చేసినాడు. తనకు బాగా కావలసిన ప్రైవేటు బస్సుల ఓనర్ని కలిసినాడు. తమ గ్రామానికి బస్సురూటు తీసుకొమ్మని ప్రేరేపించినాడు. నీ బస్సు కలెక్షన్లకు నాది పూచీ అని చెప్పినాడు.

ఒక ప్రైవేటు డొక్కు బస్సు రంగంలోకి దిగింది. ఆర్టీసి కన్నా పావలా తక్కువ ఛార్జీతో తిరగడం మొదలుపెట్టింది. వెంకటనాయుడు మనుషుల్ని పెట్టి ఆర్టీసి బస్సు అద్దాల్ని బద్దలు కొట్టించినాడు. టైర్లు కోయించినాడు. దానితో గవర్నమెంటు బస్సు కాన్సిల్ అయింది. ఆ ఊరికి ప్రైవేటు బస్సు మాత్రం మిగిలింది. తమకు కావల్సింది బస్సు. అది ఏ బస్సు అయితేనేం? అనుకున్నారు ప్రజలు. ప్రైవేటు బస్సు కలెక్షన్లను బాగా పుంజుకుంది. ప్రస్తుతం వెంకటనాయుడికి బస్సు ఓనరు నుంచి ముడుపులు కూడా ముడుతున్నాయి.

కొండ దగ్గర మలుపు తిరిగి బస్సు తారురోడ్డు ఎక్కగానే, పేట నుంచి ఇండో సుజుకీలో వస్తూ ఎదురు అయినాడు వెంకటనాయుడు. అతడు చెయ్యూపగానే బస్సాగింది. తన ఇంటి ఆడవాళ్లతో ఏదో మాట్లాడి వెళ్లి పోయినాడు. అతడు కన్పిస్తున్నంతసేపూ మల్లయ్య తన పెదాలు కొరుక్కుంటూనే ఉన్నాడు.

నలభై ఏళ్ల క్రితం- గ్రాంఫోనూ, రేడియో, కపిలికి మారుగా నీళ్లను కొట్టే ఆయిల్ మిషరూ వగైరా ఆధునిక యంత్రసామాగ్రితో తన అమాయక పల్లెప్రజల్ని మొదట గా ఆశ్చర్యపరిచినాడు వెంకటనాయుడే! తన ఊరికి బస్సు లేని కాలం నుంచీ బుల్లెట్ బండిని మెయిన్‌టైన్ చేసి ప్రప్రథమంగా టౌను ప్రపంచంలోకి దూసుకు పోయినవాడూ అతడే! దాని ఫలితంగా టౌనులోని ఆఫీసుల్తోనూ, పోలీసుస్టేషన్‌తోనూ లావాదేవీలు కొన సాగించగల అవకాశమూ అతనికే కలిగింది. ఆ పలుకు బడిని ఎరగావేసి, తన గ్రామప్రజల్ని గుప్పిట్లో పెట్టుకుని వారి ఓట్లపై దశాబ్దాలుగా రాజకీయాధికారం చెలా యించగల వెసులుబాటు కూడా అతనికే అబ్బింది. అతడు ఎప్పుడు ఏ పార్టీలో ఉంటే, ఆ పార్టీకే అతని గ్రామంలోని ఓట్లన్నీ దఖలు పడతాయని లెక్క. ఇందు వల్ల రాజకీయపార్టీల్లోనూ, రాజకీయవర్గాల్లోనూ అతనికి తిరుగులేని ప్రాముఖ్యత వచ్చింది.

ప్రస్తుతం అతడెక్కిన ఇండో సుజుకీని ప్రజలు అబ్బురంగా చూడటంలేదు. బస్సు పుణ్యాన ఆ గ్రామా నికి గ్రామమే టౌన్ ప్రపంచానికి దగ్గరైపోతూ ఉంది. తన గ్రామస్తులు తెలివిమీరిపోతున్నారని వెంకట నాయుడు తెగ బాధపడిపోతుంటాడు. కానీ, టౌను ప్రపంచం సంపర్కం వల్ల ఆ గ్రామంలో మొట్టమొదట తెలివి మీరిపోయినవాడు అతడే!

పేట సమీపిస్తుండగా బస్సు కిటికీలోంచి బయటి దృశ్యాలు ప్రయాణీకుల కళ్లకు ఢీకొడుతున్నాయి.

బీడుపడిన తోటల్లో దొంగలు పడి రాత్రికి రాత్రి ఇళ్లను తవ్వి తలుపులూ, కిటికీలూ పీక్కుపోయి నందుకు సాక్ష్యంగా నిలబడిన మొండిగోడల శిథిలాలు కన్పిస్తున్నాయి. పేటలోని రౌడీలు ఆ మొండిగోడల మధ్య తాగి చీట్ల పేకలాడుతుంటారు. ఆ రోడ్డుమీద డబ్బు కోసం మొబైల్ బ్రోతలింగ్ జరుగుతుంటుంది. ఆ రోడ్డు సైడు అటవీశాఖవారు నాటిన వైరు కంచెలో నెలకు ఒకటీ రెండూ గుర్తు తెలియని శవాలు ముక్కూ ముఖమూ చెక్కబడి అసహ్యంగా భీతికొలుపుతూ కని పిస్తుంటాయి. చీకటి పడింతరువాత ఆ రోడ్లో నడవడ మంటే దారి దోపిడీగాళ్ల మధ్య చావును కౌగలించు కోవడమే!

పేటలో మల్లయ్య బస్సు దిగినాడు. ప్రయాణీకు లంతా బస్సు దిగుతుంటే ఎవరికోసమూ ఎదురు చూడ కుండా ఒక సందులోకి నడిచి, అక్కడ ఒక చిన్న కొట్టం హోటల్‌లో కూర్చున్నాడు. బస్సులో వెనకల నిలబడి అతనివైపు గూఢంగా చూసి నవ్విన అతని కులం వాళ్లు నలుగురూ కాస్సేపటికి అక్కడికి చేరుకున్నారు. అంతా కలిసి టీ తాగినారు. బీడీలు సిగరెట్లూ కాల్చు కుంటూ మాట్లాడుతూ కూర్చున్నారు. వారి చర్చంతా స్టోరు డీలరుమీద! స్టోరు డీలరుది ఈడిగకులం. వెంకట నాయుడి మనిషి. అప్పటికే ఆ స్టోరు డీలరు మీద ఊర్లో పిటిషన్ రాయడమూ అయింది. తమ బోయ కుల మోల్లతో సంతకాలు పెట్టించడమూ అయింది. అంతా పోయి ఆ పిటిషన్‌ని డిప్యూటీ తహసిల్దార్‌కి ఇచ్చి వచ్చినారు.

అక్కడి నుండి మ్యాట్నీకి పోయినారు. ఇంటర్వెల్ లో ఆకలవుతుంటే మిరపకాయ వడలు తిని టీ తాగి నారు. మ్యాట్నీ వదలగానే మళ్లీ రోడ్డు మీద పడినారు.

అంతా బస్సు కోసం ఎదురుచూస్తూ నిలబడి వుంటే, మల్లయ్యకు మందు కొట్టకుండా ఊరికి పోవా లనిపించడంలేదు. ముప్ఫై పారేసేచోట అరవై రూపా యలు పారేయల్లగానీ, మద్యనిషేధం వచ్చినా మందు కేం కొరత?

మల్లయ్య జేబుల్లో డబ్బుల్లేవు. తన ఊరి మను షుల వైపు చూసినాడు. వాళ్ల ముఖాల్లో కూడా డబ్బు కళలేదు. ఆకలితో నకనకలాడిపోతూ, ఎప్పుడెప్పుడు కొంప చేరుకుని కడుపులోకి ఇంత మేత వేసుకుందామా అని ఆత్రంగా ఉన్నారు. మల్లయ్యకు కూడా ఆకలి లేక పోలేదు. కానీ ఆ ఆకలిలోని ఇచ్ఛాశక్తి అంతా మందు తాగాలనే కోర్కెలోకే రూపాంతం చెంది, తాగుడుకోర్కెను మరింత విజృంభింపజేస్తూ ఉంది. అతని నోరు మందు కోసం పీక్కుపోతూ ఉంటే, ఏం చేయాలో దిక్కుతోచక బీడీ మీద బీడీ తాగుతూ నిలబడినాడు.

అతని పల్లెకుపోయే బస్సు ఎదురుగా వచ్చి ఆగింది. అదే చివరి ట్రిప్పు. ఆ బస్సు తప్పితే ఊరు చేరలేడు. కానీ మందు కొట్టకుండా బస్సెక్కలేడు. బస్సెక్కి ఊరు చేరుకుంటే ఆ రాత్రి పస్తుపడి వుండా ల్సిందే? బస్సులోకి డ్రైవరు కూడా వచ్చి కూర్చున్నాడు. ''ఏం? రావా ఊరికి?'' అని అడిగి వెళ్లిపోతున్నారు అతనితో వచ్చినవాళ్లు.

ఎట్ల? ఎట్ల?? బస్సు ఎక్కాలా? వద్దా?? అని తర్జనభర్జన పడుతున్నాడు.

రైట్, రైట్... కండక్టరు అరుస్తున్నాడు. బస్సు కదలబోయింది. కదలబోయే బస్సును ఆపమంటూ ఎవరో దబదబా బాదుతున్నారు. "హోల్డాన్, హోల్డాన్... ఎందుకయ్యా బస్సును అట్ల బాదుతారు?" అని మళ్లీ కిందికి దిగినాడు కండక్టరు.

"ఆడమనిషి పాపం! బస్సును ఆపమంటూంది!"

"ఏదీ? ఎక్కడ?"

"అదిగో? అక్కడ!"

కాశీంపీరా బీడీ బంకులో కొల్లమ్మ మట్కా నెంబరు రాయిస్తూ, మరోవంక బస్సు వైపు చూపు పెట్టి కేకలేస్తూ ఉంది, "ఓన్నా! కొంచెం బస్సాపు."

"బిరింగ చెప్పమ్మా! ఏ నెంబరుకు?" అని అడుగుతున్నాడు బీడీబంకు కాశీంపీరా.

"మీ నెంబరెంతన్నా?"

"జీరో, తొమ్మిది."

"ఇదిగో, జీరోకు నాలుగు, తొమ్మిదికి ఐదు, బ్రాకెట్టుకు ఒకటి. మొత్తం పదిరూపాయలు. ఇదిగో అన్నా," అంటూ పది రూపాయలిచ్చి మట్కాచీటీ తీసుకుని, భుజమ్మీద చినిగిపోయిన రవికతో జారిపోతున్న పిల్లవాన్ని చంకలో ఎగేసుకుంటూ ఉరుకులూ పరుగుల్తో కొల్లమ్మ బస్సెక్కగానే 'రైట్ రైట్' అని అరిచినాడు కండక్టరు. బస్సు వెళ్లిపోయింతరువాత మల్లయ్య మనసులో ఊగిసలాట ఆగిపోయింది.

"ఎట్లయినా సరే! ఈ పొద్దు మందు కొట్టల్ల. ఒక డెబ్బై రూపాయలు ఎక్కడ దొరుకుతాయబ్బా!' అని ఆకలిగొన్న సింహం మాదిరి చూస్తున్నాడు, బజార్లో తిరుగాడే మనుషులవైపు. అప్పటికి తమ అంగళ్లలో లైట్లు వేసుకుని చెంపలు అదరగొట్టుకుంటున్నారు వ్యాపారస్తులు.

మల్లయ్యకు ఎదురుగా బట్టలషాపు బట్టతల యజమాని కాష్ దగ్గర కూర్చుని కనిపిస్తున్నాడు. తినీ, తాగీ, సుఖపడకుండా డబ్బు కోసమే డబ్బు సంపాదించే వారిపట్ల అతనికి చెప్పరాని అసహ్యం కలుగుతుంది.

'ఎంతమందిని మోసం చేసి సంపాదిస్తున్నాడో ఆ బట్టతల నా కొడుకు! ఒకసారి ఈడ్చి డొక్కలోకి తంతే ముదరకపోతాడు. అప్పుడు ఆ బల్ల సొరుగులోంచి ఒక అరవై డెబ్బై రూపాయలు ఎంచి జేబులో పెట్టుకుంటే ఎంత బాగుంటుంది?' వెంటనే మల్లయ్యకు పోలీసులు, చట్టాలు, కోర్టులు, జైళ్లు అన్నీ గుర్తుకొచ్చి ఏదో నిస్సత్తువ ఆవరించింది. కానీ అతని పూర్వీకులు ఈ రాజ్యవ్యవస్థకు అతీతంగా బతికిన రోజులు కూడా ఉన్నాయి.

చరిత్రను తవ్వుకుంటూ వెనక్కుపోతే మల్లయ్య పూర్వీకుల వృత్తి వేట! వేటలో తమ పూర్వీకులు ఎవరెవరు ఏఏ విధమైన శక్తియుక్తులను ప్రదర్శించేవారో ఇప్పటికీ ఆ కులంవాళ్లు కథలు కథలుగా చెప్పుకుంటూ ఉంటారు.

అడవిపందిని కొట్టాలంటే ధైర్యం కావల్ల. కుందేలును పట్టాలంటే చోరకళలోని ఒడుపు కావల్ల.

ప్రస్తుతం వేట వృత్తి పోయినా, వేట నుంచి సంక్రమించిన ఆ గుణాలు మాత్రం మల్లయ్య రక్తాన్ని పట్టుకుని ఇంకా వేలాడుతూనే ఉన్నాయి.

ఆరువందల సంవత్సరాల క్రితం మల్లయ్య వంశీకులు ఇప్పటి మహారాష్ట్ర నుంచి ఒక గుంపుగా తమ జీవన ప్రయాణాన్ని మొదలుపెట్టినారు. మార్గమధ్యంలో మృగాల్ని వేటాడుతూ వచ్చినారు. మనుషుల్ని దోచుకుంటూ వచ్చినారు. వాళ్లు పాలెగాళ్లతో చేసిన యుద్ధాలకు సాక్ష్యంగా రాగిరేకులు దొరుకుతూనే ఉన్నాయి.

కాలక్రమంలో ప్రభుత్వాలు మారినాయి. వీళ్లకు అంతో ఇంతో భూమి ఏర్పడింది. ఆస్తిపాస్తులు ఏర్పడినాయి. ఈ విధంగా వీళ్లు సమాజంలో ఒక భాగమైపోయినప్పటికీ, కొత్త పరిణామంలో కొనసాగుతూ వచ్చే పాత లక్షణంలాగా వీరిలోని ఆటవిక జీవితపు విశృంఖలత్వం కొనసాగుతూనే వచ్చింది.

ఒకవైపు సామాజికులుగా ఉంటూనే మరోవైపు వేటాడేవాళ్లు. చిల్లర దొంగతనాలు చేసేవాళ్లు. బట్టీలు పెట్టి సారాయి వండుకుని తాగేవాళ్లు. మధ్యతరగతి నైతిక సూత్రాలకు ఎప్పుడూ ఒక సవాల్‌గానే జీవించిన వాళ్లు!

సారాయి ఒక వంటకం. ఆ వంటకం తయారు చేసుకోవడానికి పూర్వం ప్రతి మనిషికీ హక్కుండేది. ఆ హక్కులోకి రాజ్యం ప్రవేశించడం ఇంగ్లీషువాళ్లతో మొదలైంది. ఇంగ్లీషువాళ్లు చూపినదారిలోనే భారత ప్రభుత్వం కూడా సారాయితో డబ్బు చేసుకోవడం మొదలు పెట్టింది. అప్పుడు సారాయిని స్వంతంగా వండుకుని తాగితే తప్పయింది. అదే, గవర్నమెంటు కాచిన సారాయిని తాగితే ఒప్పయింది. ఆ విధంగా ప్రభుత్వం రూపొందించిన చట్టాలవల్ల సహజమైన సారా దొంగ సారా అయింది. తరతరాల నుంచీ దాన్ని తయారు చేసుకుని తాగేవాళ్లు హఠాత్తుగా దొంగలనిపించుకోవలసివచ్చింది. ఈ పరిస్థితుల్లోనే చట్టం నుంచి కాపాడుకోవడానికి బోయకులం వాళ్లు స్థానికంగా పాలనాధి

కారంగల రెడ్లూ కమ్మల గుప్పిట్లోకి వెళ్లిపోక తప్పింది కాదు.

ఎంత ప్రతికూలమైన పరిస్థితులకయినా నిలబడి తట్టుకోగలిగిన చేవ మల్లయ్య వంశానికుంది. చట్టాలు, పోలీసులు, కోర్టులు, శిక్షలు అన్నీ అణగదొక్కజూసినా, వాళ్ల రక్తం ఇంకా ఏదో మూల తిరగబడుతూనే ఉంది. ఏవో కొన్ని ప్రత్యేక కారణాలవల్ల మల్లయ్య తండ్రి లాంటివాళ్లు మరీ మర్యాదస్తులు అయిపోయినా, మల్లయ్య వంశస్తులకు బోయకులంలోనే చారిత్రకంగా, సాంఘికంగా ఒక ప్రత్యేకమైన గుర్తింపు ఉంది. వీరజాతిగా పేరుంది.

బోనులో చిక్కిన పులి మాదిరి మల్లయ్య ఇంకా ఆ బట్టలషాపు బట్టతల యాజమాని వైపే ఆశగా చూస్తుండగా, ''అన్నా!'' అని పలకరించినాడు ఒక మనిషి. అక్కడి నుండి ముప్ఫై మైళ్లున్న నేత్రపల్లి అతని గ్రామం. అతని గడ్డం మాసి ఉంది. కొనలు సాగిన మీసాల్ని చివర్లో పురితిప్పాడు. నలిగిపోయిన ఫుల్ షర్టును మోచేతుల మీదికి మడిచినాడు. పెద్ద పంచను మడతలు పెట్టి అడ్డపంచగా కట్టుకున్నాడు. చేతిలో వేట కొడవలుంది. నోరు గుప్పుమంటూ బ్రాందీ వాసన వేస్తూంది. ఆ నేత్రపల్లి మనిషిని చూడగానే మల్లయ్యకు ప్రాణం లేచి వచ్చింది. నేత్రపల్లిలో ఎద్దులు బేరానికి ఉన్నాయని తెలిసి చూసేదానికి పోయినప్పుడు మల్లయ్యకు ఆ మనిషి పరిచయం. ఆ తరువాత అడపాదడపా ఆ మనిషి బ్రాందీ షాపుల్లో కనిపిస్తుండేవాడు. సంవత్సరం కింద బ్రాందీషాపులో కొట్లాట జరిగినప్పుడు, నలుగురు మనుషులు కలిసి ఈ నేత్రపల్లి మనిషిని కింద పడేసి తొక్కుతూంటే వారి మధ్యలో చొరబడి ఒక్కొక్కన్నీ చింతపండు పడేటట్లు కొట్టి అతన్ని కాపాడింది మల్లయ్యే.

''మందు కావాల్రా అప్పయ్యా.''

''నువ్వు అడగాలే గానీ...'' అంటూ జేబులోంచి చప్పున హాఫ్ బాటిల్ ఓటి తీసి చూపించి విజయ గర్వంతో నవ్వినాడు ఆ నేత్రపల్లి మనిషి. ఆ సీసాలో మందు ఇంకా సగానికి మిగిలుంది.

మల్లయ్య గుండె ఝల్లుమంది. భయంతో దడదడా కొట్టుకుంది. ''పోలీసులు చూస్తార్రా!'' అన్నాడు దిక్కులు చూస్తూ.

''వాళ్లూ మనవాళ్లేలే! రా!'' అంటూ మందు సీసాను నింపాదిగా జేబులో పెట్టుకుని సోడాబండి దగ్గరికి దారితీసినాడు నేత్రపల్లి మనిషి. అక్కడ ఒక గ్లాసు తీసుకుని మందు పోసి, సోడా కొట్టించి కలిపి, ''నా కోటా అయిపోయిందిలే! నువ్వు తాగు,'' అన్నాడు.

''జతకి నువ్వూ కొంచెం...'' అనబోయి, పోలీసుల భయం వెంటాడుతుండగా గ్లాసెత్తి గటగటా తాగి మోచేత్తో మూతి తుడుచుకున్నాడు మల్లయ్య. సోడా బండి పిల్లోనికి గ్లాసు తిరిగి ఇచ్చేస్తూ గొంతులోంచీ శబ్దం వచ్చేటట్లు నోటితో పొడుగ్గా పీల్చి గాలి వదిలినాడు. ప్రాణం తెరిపిన పడినట్లయింది. చెవులు వెచ్చబడినాయి. నరాలు జివ్వుమన్నాయి. నేత్రపల్లి మనిషి నుంచి సిగరెట్ అందు కుని దొమ్మల వరకూ పొగ పీల్చి వదిలినాడు. మందు మీద తాగిన సిగరెట్‌కు ఏదో కొత్త రుచి వచ్చినట్లుంది.

''అన్నా ఇవిగో మిరపకాయ బజ్జీలు. తిను!''

ఇద్దరూ పోయి షట్టర్లు దించిన షాపుల అరుగు మీద కూర్చొని, కాళ్లు కిందికి జార్చి మిరపకాయ బజ్జీలు కొరకడం ప్రారంభించినారు. మల్లయ్యకు నేత్రపల్లి మనిషి మీద ప్రేమ కట్టలు తెంచుకుంటూ ఉంది.

''లే! నువ్వు నా తమ్ముడివిరా... నిన్ను ఎవరైనా తడుముకుంటే చెప్పు. ఉప్పు పాతరేస్తాను. నీకేం భయంలేదు!''

నేత్రపల్లి మనిషి పకపకా నవ్వినాడు. ''అన్నా! నేనింకా సంవత్సరం కిందటి మనిషినే అనుకుంటున్నావా!'' మల్లయ్య ఎంతో అజ్ఞానంలో ఉన్నట్లు ప్రతిధ్వనించింది అతని నవ్వు. మిరపకాయ కొరకడం మాని అతని ముఖం వైపే చూస్తుండిపోయినాడు మల్లయ్య.

''నేనిప్పుడు రెడ్డి మనిషిని అన్నా! రెడ్డి మనిషిని!'' నవ్వడం ఆపి మల్లయ్య ముఖంలోకి గర్వంగా చూసినాడు నేత్రపల్లి మనిషి.

''ఆ పొద్దు కాదు, ఈ పొద్దు రమ్మను. ఎవడొస్తాడో! ఒక ఏటు ఇడిస్తే తలకాయ అట్లే తెగిపడల్ల!'' అంటూ ఒకసారి వేట కొడవలి ఎత్తి చూసుకుని పండ్లు పటపట కొరికినాడు.

''అంతెందుకు? ఇప్పుడు ఈ బజార్లో చూసి చెప్పు. ఎవర్నేసి రమ్మంటావు? పోనీ ఆ బీడీ బంకోనితో యాభై ఇప్పించుకు రమ్మంటావా? ఈ ఊర్లో ఎవడైనా సరే, మా రెడ్డి పేరు చెప్తే హడలై వడలు తినల్ల. ఇప్పుడు నేను రెడ్డి మనిషిని. మన కత్తికి ఎదురు లేదన్నా?'' అని చెప్పుకొచ్చినాడు.

ఒకప్పుడు ఆ నేత్రపల్లి మనిషి పోలీసు కనిపిస్తే పళ్లికిలించుకుంటూ నమస్కారం చేసేవాడు. ఎం.డి.ఓ., ఎం.ఆర్.ఓ.లు గ్రామానికి వస్తే, తలపాగా ఊడదీసి చంకలో పెట్టుకొని భక్తి ప్రపత్తులతో మాట్లాడేవాడు. తాలూకా ఆఫీసుకు పోతే అటెండరుకు భయపడేవాడు.

కరెంటు ఆఫీసుకు పోతే లైన్‌మ్యాన్‌కు భయపడేవాడు. కానీ లోకంపోకడ చూసినకొద్దీ ఒక కొత్త జ్ఞానం నేర్చుకున్నాడు.

రాజకీయ నాయకులు సొంత సైన్యాన్ని ఏర్పాటు చేసుకుంటున్నారు. ఆ కిరాయిగూండాల గుంపు తోనే ఎలక్షన్లలో రిగ్గింగ్ చేసుకుంటున్నారు. గవర్నమెంటు కంట్రాక్టులూ, టెండర్ల కోసం అదే ప్రైవేటు సైన్యాన్ని రంగంలోకి దింపుతున్నారు. ప్రభుత్వపు ఆస్తుల్ని యథేచ్ఛగా అనుభవిస్తున్నారు. లక్షలూ, కోట్లూ సంపాదిస్తున్నారు. అట్లాంటి రాజకీయనాయకుల కింద ఒక నమ్మినబంటుగా కుదురుకుంటే చాలు, ఇంక సమాజానికీ, ప్రభుత్వానికీ భయపడే పనిలేదనీ, పైగా తనే సమాజంమీదా, ప్రభుత్వంమీదా అధికారం చెలాయించవచ్చనీ ఆ నేత్రపల్లి మనిషి నేర్చుకున్న కొత్త జ్ఞానం.

''ఔనూ, నాకు తెలియక అడుగుతాను. నువ్వుగానీ మీ నాయుడిగ్రూపులో ఉన్నావా అన్నా!'' అని మల్లయ్య చెవిలో నోరుపెట్టి గుసగుసగా అడిగినాడు ఆ నేత్రపల్లి మనిషి.

''ఆయనకూ మాకూ ఎప్పుడూ చుక్కెదురే!''

''అమ్మయ్య! బతికించావన్నా! లేకపోతే నువ్వూ నేనూ ఎక్స్‌పార్టీ అయిపోయేవాళ్లం.''

''అదేంమాట? ఎంతైనా ఇద్దరం సాటి కులస్థులం.''

''ఎక్స్ పార్టీ అయినంక కులమూ గిలమూ జాన్తానై అన్నా,'' అంటున్న నేత్రపల్లి మనిషి మల్లయ్యకు వింతగానే కన్పించినాడు.

''ఇంతకూ ఊర్లో మన గుంపుకూ నాయునికీ ఎందుకు సరిపోదన్నా?''

మల్లయ్య వెంకటనాయుని కంట్రాక్టుల గురించీ, నక్కజిత్తుల గురించీ చెప్పుకొచ్చినాడు. బోయోల్లపట్ల అతనికి గల పూర్వపువైరం గురించీ చెప్పుకొచ్చినాడు. ఒకటి రెండుసార్లు తన కులంవాళ్లని పోలీసుకేసుల్లో ఇరికించి ఏ విధంగా సతాయించి వుండేది కూడా కథలు కథలుగా చెప్పుకొచ్చినాడు. ''అయినా నీకు తెలియందేముందిరా అప్పయ్యా? ఈ రెడ్లూ, కమ్మోల్లూ మనం పైకి వస్తుంటే చూసి ఓర్చగలరా?'' అని ముగించినాడు. ఆ చివరి మాటకు నేత్రపల్లిమనిషి ముఖం ఇబ్బందిగాపెట్టి మాట మార్చినాడు.

''మరైతే ఏం చేయదలచుకున్నావన్నా?''

''చేసేదేముందప్పయ్యా? నేను నాయునితో తూగగలనా?''

''ఏందన్నా అట్లా మాట్లాడుతావు? బోయ పుట్టుక పుట్టి నాయుడి దెబ్బకి తోక ముడుస్తావా?''

ఆ మాటకి మల్లయ్యకి వెంటనే రోషమొచ్చింది.

''ఒరే, అప్పయ్యా! నువ్వు నేత్రపల్లి బోయోనివి అయితే నేను పులికంటి బోయోన్ని. గుర్తు పెట్టుకో!''

''అంత రోషముండే వానివే అయితే, మరిరా, మా రెడ్డి దగ్గరకు పోదాము!''

''పోయి...?'' అని అడిగినాడు మల్లయ్య అమాయకంగా.

''నీకు రాజకీయం తెలీదన్నా!'' అని నవ్వినాడు నేత్రపల్లి మనిషి.

''మీ నాయునికీ మా రెడ్డికీ రాజకీయాల్లో పచ్చగడ్డి వేస్తే భగ్గుమంటుంది కదా?''

''అయితే!''

''నువ్వు మీ నాయున్ని దెబ్బ తీయాలంటే ఉత్త కులం బలం సరిపోదు. రాజకీయ బలం కూడా కావల్ల. అటువంటప్పుడు నువ్వు మా రెడ్డి పక్క చేరితే సులువు కదా!''

''రెడ్డి పక్క చేరితే మాత్రం నాయున్ని ఎట్ల దెబ్బ కొడతాడు?''

''అక్కడే ఉంది రాజకీయం,'' అని నవ్వినాడు నేత్రపల్లి మనిషి.

''ఈసారి చేపల చెరువుల వేలంపాటలో మీ నాయునికి మా రెడ్డి పోటీ వచ్చినాడనుకో! అప్పుడు చేపల చెరువు వేలం పాట నాయుడిది కాకుండా రెడ్డిది అవుతుంది కదా!''

''నిజమే!'' మల్లయ్య ముఖంలో సంతోషం తొంగిచూసింది. నేత్రపల్లి మనిషి ఇంకా చెప్పుకొచ్చినాడు.

''నాయుడు నీకు ఊర్లో ఏ వేలం పాటనూ దక్కనీయకుండా చేస్తే, నువ్వు కూడా మీ నాయునికి ఏ వేలం పాటనూ దక్కనీయకుండా చేస్తావు. దెబ్బకు దెబ్బ! అప్పుడు తప్ప మన బోయోల్ల బలం నాయునికి అర్థం కాదు.''

''ఇంట్లో పరిస్థితులు బాగాలేవురా అప్పయ్యా. ఆ సంగతి కూడా కొంచెం చూసుకోవల్ల కదా!'' అని తల గోక్కుంటూ నవ్వినాడు మల్లయ్య.

''నువ్వు ఉత్త అమాయకునివన్నా. మనం బతికేదానికి కాకపోతే ఈ రాజకీయమంతా ఇంకెందుకనుకున్నావు?'' అని చెప్పుకొచ్చినాడు నేత్రపల్లి మనిషి.

''మీ ఊళ్లో చేపల చెరువు పాట రెడ్డిది అయితే, రెడ్డి తరఫున ఆ చేపలచెరువు కాపలానీ, పనినీ తూగించుకోవలసింది నువ్వే కదా? అందుకని మా రెడ్డి

నీకు చేపల చెరువులో భాగం ఇయ్యకుండా వుంటాడా?''

''మీరు ఊరు బోయెోల్లు. మేము అడవి బోయెోల్లం. మీ తెలివి మాకు రమ్మన్నా రాదురా!'' అని తన తెలివితక్కువతనాన్ని ఒప్పుకోలేకుండా ఉండ లేకపోయినాడు మల్లయ్య.

''పోదామా రెడ్డి దగ్గరికి?'' అని లేచినాడు నేత్రపల్లి మనిషి.

రెడ్డి సొంత ఊరు కూడా ఆ పేట కాదు. పేటకు ఇరవై మైళ్ల దూరంలో ఓ గ్రామం. కానీ, రెడ్డికి పేటలో బంగళా ఉంది. సినిమాహాలుంది. ఇతర ఆస్తిపాస్తు లున్నాయి. వేరే వ్యాపారాలు ఉన్నాయి. అన్నిటికీ మించి అతని రాజకీయ కార్యకలాపాలకు కేంద్రం ఆ పట్నమే! అతడు పట్నంలో ఉండి చుట్టు పక్కల పల్లెల్లో చక్రం తిప్పుతుంటాడు.

'రెడ్డి దగ్గరకు పోవడమా,వద్దా?' అన్న విషయాన్ని ఎటూ తేల్చుకోలేకుండా ఉన్నాడు మల్లయ్య. 'తన తండ్రి ఏమంటాడో? తన కులమోల్లు ఏమంటారో? ఊరికే ఉన్న ప్రాణానికి ఉరి పెట్టుకున్నట్లు అవుతుం దేమో?' అని వెనుక ముందులాడుతూ కూర్చున్నాడు.

''నాయుడి కాళ్లకింద అణగిమణగి పడి ఉండే తత్వం కాదన్నా నీది. నీ గురించి నీకంటే నాకు బాగా తెలుసు. లెయ్, పోదాము రెడ్డి దగ్గరికి!''

'నిజమే, చేపల చెరువులో కూడా వాటా దొరుకు తుంది. పైపైన ఉండి కింది మనుషుల్తో పని చేయించు కోవచ్చు. ఒకని కింద కూలికిపోయే హీనత్వం ఉండదు,' అనుకున్నాడు మల్లయ్య.

''మనకెందుకు రాజకీయాలు అనుకోకూడదన్నా! మెత్తగా ఉన్నవాన్ని చూస్తే మొత్తబుద్ధి అవుతుందంట. కాబట్టి మనక్కూడా ఒక నాయకుడు, ఒక రాజకీయ పార్టీ సపోర్టు ఉండల్ల. అప్పుడే మనమంటే పదిమంది భయపడతారు. మనకు మర్యాద, గౌరవం ఇస్తారు!''

''నిజమే! కానీ ఈ పోలీసులూ, జైళ్లూ...? నేను నాయుడితో తలపడగలనా అని! కొండతో ఢీ కొట్టడం అవుతుందేమోనే?'' అని చింత చేస్తూ కూర్చున్నాడు మల్లయ్య.

అప్పుడే అటుగా వచ్చిన పోలీస్ కానిస్టేబుల్, ''నమస్కారమన్నా!'' అని నేత్రపల్లి మనిషికి ఒక నమ స్కారం పెట్టినాడు. ఏదో గూఢంగా మాట్లాడి చివరికి, ''మమ్మల్ని మరచిపోయేవన్నా!'' అని ఏదో అర్థ యుక్తంగా నవ్వి వెళ్లిపోయినాడు. ఇది చూసి మల్లయ్య వెంటనే నిటారుగా అయిపోయినాడు.

చేతిలో బ్లేడు ఉంటే, ''ఈ బ్లేడు నీకెందుకురా,'' అని డొక్కలోకి బూటుకాలితో తన్నగలిగిన పోలీసులే చేతిలో వేటకొడవలి పట్టుకు తిరిగే రెడ్డి మనిషికి వంగి సలాం చేస్తున్నారు.

మల్లయ్య మరొక్క మాట కూడా మాట్లాడకుండా కట్ట దిగి, రెడ్డి దగ్గరికి దారితీసే నేత్రపల్లి మనిషిని అనుసరించినాడు.

ప్రస్తుతం మల్లయ్యకు తన యుద్ధరంగం ఎంతో విశాలమైపోయినట్లు అన్పించింది. తను బావిలోని కప్ప మాదిరి గ్రామానికి మాత్రమే పరిమితమైనంత వరకూ వెంకటనాయుడే బలవంతుడు. అతన్ని ఎదుర్కోవా లంటే, అతని మాదిరి తన రాజకీయం కూడా గ్రామం దాటి పట్టణానికి విస్తరించక తప్పదు.

ఆ మరురోజు...

పల్లె నుంచి పట్నానికీ, పట్నం నుంచి పల్లెకీ ఒక కలగాపులగపు కొత్త రాజకీయ సంస్కృతిని విస్తరింప జేస్తున్న యాంత్రిక సూత్రంలాగా మల్లయ్య గ్రామానికి పోయే బస్సు సిద్ధంగా ఉంది.

టీ పొట్లాలు, పౌడర్ టిన్నులు, సినిమా కాలెం డర్లు, సోపులూ... వగైరా వస్తువులు పట్టుకుని ప్రయా ణీకులు బస్సెక్కుతుంటే, ఆ మారుమూల పల్లెకు నాగరికతను ఎగుమతి చేయబోతూ ఉన్నట్లుంది ఆ బస్సు! బస్సెక్కి కూర్చున్న మల్లయ్య చేసంచిలో రెండు మూడు చేతిబాంబులు కూడా ఆ పల్లెలోకి దిగుమతి కావడానికి నిశ్శబ్దంగా ఎదురుచూస్తున్నాయి.

ఆంధ్రప్రభ వారపత్రిక, 27 డిసెంబర్ 1996